№ 114 ՇԱԲԱԹ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 7

1889

ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՇԱԲԱԹ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 7 № 114

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի։ Առանձին համարները 7 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ». կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անհրաժեշտ է մի այգի Թիֆլիսի համար.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Նոր-Բայազէտից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Իտալիայից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նամակներ Թիւրքաց Հայաստանից.

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ Է ՄԻ ԱՅԳԻ ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՄԱՐ

Այն դաշտի վրա, որտեղ գտնվում է այժմ կովկասեան ցուցահանդէսը, շատ գեղեցիկ այգի է զարգացրած, քաղաքային ջուր է անցկացրած և երեք հատ ֆօնտաններ են խփում այգու մէջտեղ։ Այդ այգին զարգացրած է յատկապէս ցուցահանդէսի համար, բայց ցանկալի է որ ցուցահանդէսի փակվելուց և փայտեայ բազմաթիւ պավիլիօններ հանվելուց յետոյ՝ մեր քաղաքային վարչութիւնը պահպանէր այդ այգին, ծառեր տնկելով այգու մէջ այն տեղերում, որտեղ պավիլիօններ են եղել։ Բոլոր եղած պավիլիօններից ցանկալի է որ պահէին միմիայն այն պավիլիօնը, որի մէջ գինեգործական երաժշտութիւն է ածում և նմանապէս բուֆէտը։

Մի քանի տարի սրանից առաջ, երբ կառավարութիւնը առաջարկեց քաղաքային վարչութեանը իր իրաւունքի տակ վերցնել քաղաքի մէջ գտնվող և պետական կալուածների վարչութեանը պատկանող երեք այգիներ, այն է՝ Մուշտայիդ, Ալէքսանդրեան և Բօտանիկական այգիները։ Ու քաղաքային դուման մերժեց վարչութեան այդ առաջարկութիւնը, կոպէկանոց հաշիւները աչքի առաջ ունենալով և չուզենալով վճարել այն քսան հազար րուբլի գումարը, որ վարչութիւնը պահանջում էր Ալէքսանդրեան այգու երկաթեայ ցանկապատի համար։

Այժմ քաղաքային վարչութիւնը և դուման, ի հարկէ, զղջում են որ այն ժամանակ չը համաձայնվեցան կառավարութեան առաջարկութեան հետ։ Այնուհետև քաղաքային վարչութիւնը մի փոքրիկ սկուէր զարգացրեց Երևանեան հրապարակի վրա, և դա այս րոպէիս միակ քաղաքային այգի է ամբողջ Թիֆլիսում։ Մնացած այգիները մնացին պետական կալուածների վարչութեան իրաւունքի տակ և դրանցից երկուսի մէջ, այն է Ալէքսանդրեան այգում և Մուշտայիդում սկսեցին կառուցանել այլ և այլ շինութիւններ։ Ալէքսանդրեան այգու վերևի մասում կառուցված է գինեգործական մուզէում, Մուշտայիդ կոչված այգում կառուցվում են ահագին շինութիւններ, այն է՝ շերամատուն, շերամապահական մուզէում և այդ հաստատութիւնների մէջ ծառայողների ընդարձակ բնակարաններ։ Գարնոր ծառեր կտրատվում են և. շուտով Մուշտայիդ այգին կատարելապէս անմատչելի կը լինի զբօսնողների համար։

Մենք ջերմ ցանկութիւն ենք յայտնում, առողջապահական անհրաժեշտ պահանջի տեսակէտից, որ քաղաքային վարչութիւնը պահպանէր քաղաքացիների համար այն այգին, որը բուսցրել են ցուցահանդէսի համար։ Այդ այգու մէջ կան արդէն ծաղկոցներ և հարկաւոր է միայն ծառեր տնկել, որոնք մեր բարեխառն կլիմայում անշուշտ շատ շուտ կը բռնվեն և կը մեծանան։ Ճշմարիտ է, յիշեալ այգու պահպանելը յայտնի ծախսը կը պահանջի,—բայց դրա համար մենք առաջարկում ենք հետևեալ միջոցը. Թող քաղաքային վարչութիւնը մի քանի տարի շարունակ այգի [illegible] ինչպէս նա այդ անում է իր կառուցած Վերայի կամուրջի ծախսը դուրս գալու համար։

Մենք բոլորս ուրախութեամբ կը վճարենք այգու այդ աննշան մուտքը, միայն թէ ունենանք մի քաղաքային ընդարձակ այգի, որտեղ կարողանայինք շունչ քաշել։ Եւ այդ մի հատ այգի էլ բաւական չէ հարիւր հազար բնակիչ ունեցող քաղաքի համար։ Կարելի էր զարգացնել և մի ընդարձակ քաղաքային այգի Կուր գետի աջ ափի վրա, որտեղ գտնվում է այժմ հին արտիլերիական զօրանոցը։

Թիֆլիսի դումայի վերջին նիստերից մինի մէջ արդէն առաջարկութիւն եղել է պահպանել ցուցահանդէսի այգին, բայց այդ առաջարկութիւնն անող ձայնաւոր Կօրգանօվի մի մտքի հետ միայն մենք համաձայն չենք։ Նա առաջարկում է յիշեալ այգում հաստատել ժողովրդական թատրոն և ուրիշ այդ տեսակ զուարճացնող հաստատութիւններ։ Մենք համաձայն չենք այդ մտքի հետ. Թող քաղաքային վարչութիւնը իւրաքանչիւր մտնողից 5-ական կոպէկ պահանջի, և դրանից տարեկան խոշոր գումար կը գոյանայ այգու պահպանութեան ծախսը ծածկելու համար, միայն թէ չը դարձնի այդ այգին էլ մի տեսակ քէֆ անելու, հարբելու տեղ, անառակութեան տեղ, ինչպէս են արդէն Միքայէլեան փողոցի վրա գտնվող զանազան „Վաղա“, „Ընտանեկան այգի“, „Ոսկեայ ժամանակ“ և այլ այդ տեսակ այգիներ, որտեղ քիչ թէ շատ օրինաւոր բարք ու վարքի տէր մարդը ամաչում է մտնել և ժամանակ անցկացնել։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԷՏԻՑ

Նոր-Բայազէտի գաւառը տարածված է Գեղամայ լճի արևելեան ծայրից մինչև նրա արևմըտեան ծայրը մի կողմից և հիւսիսային ծայրը միւս կողմից։ Այդ ահագին տարածութեան վրա կան 118 գիւղեր, որոնք գլխաւորապէս պարապում են հողագործութեամբ, խաշնարածութեամբ և մասամբ էլ ձկնորսութեամբ։

Երկրագործութեան վրա խօսելիս՝ պէտք է մի փոքր գաղափար տալ մինչև այժմ գործածվող գործիքների և հողագործութեան ձևի ու սիստեմի մասին։ Վարելը մինչև այժմ տեղի է ունենում հին ձևի ծանր գութանով, որին լծում են 5—8 և մինչև անգամ տասն զոյգ եզներ, ամեն մի զոյգը կառավարելու համար հարկաւոր է մի մարդ, որը նստում է լծի վրա։ Հին գութանը աւելի դանդաղ է վարում և հետևաբար շատ ժամանակ է պահանջում։ Հողերի պարարտացումն չը կայ, նոյնպէս չը կայ հողի կանօնաւոր ղաղարում տալը—խամ թողնելը։ Ցանքը վերջացնելուց յետոյ հողագործը չէ մտածում արհեստական կերպով բերքը շատացնել, այլ նա սպասում է Աստուծու տուածին։ Հունձը սկսելուց յետոյ սկսվում է նրա ամենաբարդ գործը. գերանտիով քաղած հացաբոյսը պէտք է կրել, իսկ յետոյ կալսել։ Այդ կալսելը նրա ամենատաժանելի գործն է. կալսելը և հացահատիկներ ստանալը բոլորովին կախված է եղանակից, բաւական է մի փոքր անձրևեց՝ մի երկու օր հարկաւոր է մինչև կը չորանայ, իսկ եթէ անձրևը պարբերաբար եկաւ, կալսելը յետաձգվում է և շատ անգամ էլ հունձը կամ անձրևի տակ կրկին կանաչում է, կամ ձիւնի տակ մնում է մինչև գարուն, որ ժամանակում նոր սկսում են կալսել։ Նոյն իսկ չորային ժամանակներում գիւղացին պէտք է մի քանի կամ (կալսելու գործիք) լծի և այն էլ մի քանի շաբաթ կալսի, որ վերջացնի, բայց այդ ժամանակումն էլ նրան հարկաւոր են յաճախ քամի, որպէս զի կալսած հացահատիկները քամու տայ, որ հացահատիկները ծղօտից—դարմանից զատվեն, իսկ եթէ քամի չը կայ, նա դարձեալ երկար [illegible] ամբարում, երկրագործը իր ամբողջ ընտանիքով և կենդանիներով՝ աշխատելով, հազիւ երեք ամսում վերջացնում է իր գործը։

Այս հանգամանքների մէջ շատ պարզ է, որ երկրագործութիւնը շատ էլ առաջ գնալ չէ կարող։ Ոչ ոք չէ մտածում, որ կարելի է շատ հեշտացրած միջոցներով—գործիքներով մշակել հողը և արհեստական կերպով ստանալ մեծ արդիւնք։ Չը խօսելով հնձող մեքենայի մասին, որը

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԹԻՒՐՔԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ

VI

188.. սեպտեմբերի 15, Էրզրում.

Բարեկամ.

Ցիշում ես, անցեալ նամակներից մէկում ասեցի քեզ, թէ սեպտեմբերի մէջ մի փոթորիկ կայ պայթելու։ Մի լաւ փոթորիկ էր, որ եթէ պայթէր, պիտի շատ օգուտներ տար մեր խեղճ ազգային դպրոցին. բայց բարձրացաւ փոթորիկը, մռնչեց, ուժգին փչեց և յանկարծ... մի քանի ոյժեր այնպէս նրա դէմը առին, որ նրա ոյժից այժմ մազերս իսկ չեն կարող շարժվել։

Հազիւ թէ դպրոցները բացվեցան և ահա նոր երիտասարդ Ուսումնական խորհուրդը վճռեց այլ ևս փոքրիկ մանուկներին առաջնորդարանի տակ գտնվող այն սոսկալի հորթանոցների մէջ չը լցնել, ուր որ, յիշում ես, երբ քեզ հետ միասին մտանք և հինգ րոպէ կացանք, լուերի մի բանակ յարձակվեց մեզ վրա և դու ուղղակի սեննակդ փախար, որ հագուստդ փոխես։

Այդ վճիռը կայացնելուց յետոյ «հորթանոցի» 3—400 աշակերտներին տեղ չը կար, դասարանները խիտ առ խիտ լցվել էին, աշակերտների գործած աղմուկը և ծնողների գանգատները մինչև 10 օր ականջս էին հասնում... բայց մի օր երբ անցայ ուսումնարանի բակից, տեսնեմ նորից հորթանոյի մէջ են լցրել աշակերտներին և մի պարոն, որը նախկին թաղական խորհրդի ատենապետն էր, բակի մէջ կանգնած զուարճանում էր.

—Լեցրէք... տեղ շատ կայ, ինչ կը լինի, եօթը տարի ես այստեղ տղաներ եմ լեցրել, նրանցից ո՞ր մէկը մեռաւ...

—Ո՞ր մէկը բան սովորեց, գիտեցի ես դառնութեամբ.

—Ես ինչ անեմ որ մենք լաւ վարժապետներ չունէինք։

—Ի՞նչու չունէիք։

—փող չունէինք։

Եւ ես հեռանում եմ մտքումս ասելով՝

—Ի հարկէ, երբ դու, որ մի աղքատ էիր, յ ա ն կ ա ր ծ մի մեծ խանութի տէր դարձար, էլ ո՞րտեղից փող կը մնար...

Ազգային ուսումնարանները տարեկան 15,000-ից աւելի եկամուտ ունեն իրանց բազմաթիւ կալուածներից։

Եւ այսպէս, նախ աղմուկ հանեցին, որպէս զի Սանասարեան դպրոցի տեսչութիւնը ազգին վերադարձնէ իր գրաւած գեղեցիկ և լայն տեղը և յետոյ յանկարծ ի շնորհս կ ա ր մ ի ր ֆ է ս ե ր ի 300 մանուկներ, 6—7 տարեկան լցրին նորից այդ հ ա ւ ա բ ո ւ ն ե ր ը (ներիր, որ այսպիսի մի թէև ծիծղ, բայց փոքր ինչ անպատկառ բառ եմ գործածում), ուր նրանք պիտի մնան ամբողջ տարին, ամբողջ մի քանի տարիներ, և ապուշանալուց յետոյ, նոր պիտի գնան բարձր դասարանները... Քանի՜ քանի անգամ այդ բնակարանների մօտից անցնելով լուսամուտներից ներս նայել եմ և տեսել տխրացու վարժապետին, որը մի երկար փայտ ձեռքին «սուս, լռեցէք» գոչում է՝ մի կողմից ֆէսը գլխի վրա ծուռ դրած, ձեռքը ծնօտին չարական է երգում, միւս կողմում կօչկակար ուսուցիչը իր 100 մանուկների վրա կարգել է մի աշակերտ, որ խօսողների անունները ասէ և ինքը... նստած, իր կամ այլոց կօշիկներն է կարկատում.... Ո՛, խեղճ մանկավարժութիւն...

—Շահինեանց... գոչում է աշակերտը նկատելով որ Շահինեանց, որը քնել էր, յանկարծ զարթնում և բարձրաձայն յօրանջում է...

—Շահինեանցը դուրս գայ... գոչում է վարժապետը, առանց նայելու և շարունակելով կաշին ատամների մէջ դրած՝ քաշելը...

Շահինեանցին քաշքշելով վարժապետի մօտն են բերում, վարժապետը ձախ ձեռքով շարունակում է ատամներով բռնած թաց կաշին քաշելը և աջովը 5—6 քանոնի հարուած է տալիս աշակերտի ձեռքերին, որը սովորած լինելով արդէն՝ մէկ ձեռքը քաշում և միւսն է ներկայացնում, յետոյ առանց իսկ լալու գնում է տեղը և քթի տակից ծիծաղում....

Եւ ես ծիծաղում եմ, սակայն ինչ ծիծաղ... ալլահը քեզ այդպիսի ծիծաղի չը հանդիպեցնէ...

Տես, չասես թէ ես չափազանցնում եմ, ապա թէ ո՛չ, իսկոյն տեսչին կերթամ և նրանից իմ ասածներիս ճշգութեան համար մի վկայական կառնեմ։

Կարծեմ բաւական է տղայոց դպրոցի վրա խօսելը, փոքր ինչ պիտի գրեմ քեզ Ջայղարայի, և Աղապալեանի փոքր ինչ բողոքականների, և կաթօլիկների, փոքր ինչ էլ օրիորդաց դպրոցների վրա և այսչափ «փոքր ինչ»-ները, որոնք կարող են մի «շատ» կազմել՝ բաւական թող լինի քեզ համար։

Կարինում հայերը ունեն մի թաղ, որ կոչվում է Ջայղարա և գտնվում է քաղաքից դուրս—մի արուարձան է նա. այդտեղ, Տէր-Ազարեանները մի փոքրիկ դպրոց են կառուցել, որ մանուկները չը ստիպվեն Էրզրումի այն սոսկալի ցրտերին (դրօյից 20 աստիճան ցած րէօմիւրի վրա ինքս եմ տեսել) երթալ դէպի եկեղեցու մօտի ուսումնարանը։ Ջայղարայի այդ ուսումնարանը հեռու լինելով կենտրօնից՝ աւելի և աւելի խայտառակ վիճակի մէջ է։ Մի դէպք և բաւական է։ Մի օր այդ դպրոցումն եմ և նստել խօսում եմ տեսչի հետ. յանկարծ տեսնում եմ մի կին, որը իր «թէչիկը» ձեռքին, թել ոլորելով և մատակը (ծամոն) բերնի մէջ այս—այն կողմ տանելով ներս է մտնում, ուղղակի գնում է դէպի մի դասարան, դուռը համարձակութեամբ բաց է անում և ընդհատելով ուսուցչի խ ո ր դ ա լ ը (խեղճ ուսուցիչը քնել էր), գոչում է մի աշակերտի դառնալով.

—Յովհաննէս գնանք, հայրդ օղի է ուզել, տամ տար...

Վարժապետը վեր է թռչում և տեսնելով այդ, նորից անտարբերութեամբ քնում է, իսկ մայրը իր որդին առած՝ դուրս է գնում....

Զարմացած հարցնում եմ տեսչին

—Այս ինչ է։

—Ոչինչ, ասում է տեսուչը անտարբերութեամբ—անսովոր բան չէ...

Դառնանք միւս կողմը... Աղապալեան դպրոցը։

Մի մասնաւոր ուսումնարան է, հիմնադիրն է Աղապալեան... ասում են սա կ ա ր մ ի ր ֆ է ս է գործածում. մեղքը ասողների շլինքին...

Մի դէպք ևս այս դպրոցի կեանքից։

Մի օր Աղապալեան էֆէնդին ուսուցչի պէտք է ունենում... էժան ուսուցչի, թանգը չէ կարելի, մէջտեղումը փող չը կայ։

Եւ հլաւ էֆէնդին շուկան, ուսուցիչ գնելու և տեսաւ մի երիտասարդի, որը թէև իր դպրոցի

ցուցէ Նոր-Բայազէտի գաւառում այնքան չէ կարելի գործադրել, երկրի անհարթութեան պատճառով, մենք կանգ առնենք կալսող մեքենայի վրա, որը շատ մեծ և նոյն իսկ ահագին օգուտ կը տայ թէ երկրագործին և թէ մեքենատիրոջ։ Այդ մեքենան աւելի քան 10 անգամ արագ է կալսում, նա տալիս է մաքուր հացահատիկ, որը ուղղակի լցվում է տոպրակների մէջ, նա կարճեցնում է աշխատութեան ժամերը, կենդանիներին պահելու և կերակրելու դժուարութիւն չէ պահանջում, երկրագործը ամիսներով չէ զբաղվում, այլ մի երկու օրում վերջացնելով իր գործը, պարապում է ուրիշ գործերով, անձրևը կամ քամին արգելք չեն լինում նրան, մի խօսքով հարիւր և մի քանի առաւելութիւններ ունի կալսելու այժմեան ձևի հետ համեմատելով։

Այժմ ամենայարմար ժամանակն է, այդ կողմից, քանի որ կարելի է Կովկասեան ցուցահանդիսում ուսումնասիրել երկրագործական գործիքները և յարմարները բերել ու գործադրել Նոր-Բայազէտի գաւառում։ Այդ մեքենաները աւելի օգուտ կը բերեն նոյն իսկ մեքենատիրոջ։ Թէև այդ ուղղակի վերաբերում է ժողովրդին, բայց ինչքան յայտնի է, ամբոխը առանց գործնականապէս տեսնելու մի բանի օգուտը, նրան չէ ձեռք զարկում։ Այս բանումն էլ հարկաւոր է մի սկզբնապատճառ, մի ինիցիատոր և այդ բանը աւելի վերաբերում է Նոր-Բայազէտի հասկացող դասակարգին։

Մենք միայն կաւելացնենք, որ Նոր-Բայազէտի գաւառի տնտեսական դրութիւնը այն ժամանակ կը բարձրանայ, երբ այդ ժողովրդի ձեռքը տան հողագործական աւելի հեշտ պայմաններ և մեքենաներ, և զարգացնեն տեղական գիւղատնտեսութեան միւս ճիւղերը, ինչպէս է կաթնատնտեսութիւնը և մի քանի ուրիշ արդիւնաբերութիւններ։

Ս. Տ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան պ.պ. անդամները հրաւիրվում են ներկայ գտնվել հերթական ժողովին, որը լինելու է երկուշաբթի։ Պ. մինիստր, ստատս-սեկրետար Օստրովսկի պատուելու է նիստը իր ներկայութեամբ։ Պարապմունքների առարկաներն են. 1) ընթացիկ գործեր, 2) Ք. Վերմիշեվի զեկուցումը կովկասեան գիւղատնտեսական և արդիւնաբերական ցուցահանդէսի կազմակերպութեան վերաբերմամբ ձեռնարկած միջոցների մասին։ Ներկայ կարող են լինել և կողմնակի անձինք։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են, որ այս օրերս այդտեղ ժամանեց նոր նշանակված յաջորդ, հայր Եսայի Աստուածատրեան, որը, ինչպէս յայտնի է, մինչև այժմ Մանչեստրումն էր գտնվում նոյն պաշտօնով։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են, որ այդտեղի գլխաւոր մրգերը, այն է տանձն ու խնձորը՝ բաւական էժան են այս տարի։ Այդ մրգերի պուդը արժէ 70—80 կոպէկ, չը նայելով, որ այս տարի խնձորի բերքը շատ էլ աջող չէ եղել։ Առհասարակ, ինչպէս վկայում է մեր թղթակիցը, կեանքը Ախալցխայում բաւական էժան է։

—

Ինչպէս մեզ գրում են, ՄՕՍԿՎԱՅԻ համալսարանում այս տարի 3200-ից աւելի ուսանող կայ։ Այդ թւում մեր թղթակիցը չէ հաշւում աւարտողներին, այսինքն այն ուսանողներին, որոնք իրանց դիպլօմը ստանալու համար պէտք է ենթարկվեն այժմ պետական յանձնաժողովի հարցաքննութեան։ Այս տարի մտել են համալսարան մօտ 800 հոգի։ Սենեակների գինը քաղաքում բարձրացել է, որովհետև նոր ուսանողներ եկել են աւելի մեծ թւով քան անցեալ տարի, իսկ աւարտողները, որոնք առաջ յունիսին էին հեռանում Մոսկվայից, դեռ ևս մնում են քաղաքում, սպասելով պետական յանձնաժողովի հարցաքննութիւններին։

—

Վեց ամսով դադարեցրած «Русскій Курьеръ» լրագրի խմբագրութիւնը յայտնում է որ իր բաժանորդները կարող են այդ վեց ամսվայ ընթացքում, խափանված լրագրի տեղ, ստանալ «Русскія Вѣдомости» լրագիրը։ Իսկ ով որ չը ցանկանայ այդ լրագիրը ստանալ, կարող է դիմել խմբագրութեան և յետ պահանջել կէս տարվայ բաժանորդագինը։

—

Ղրիմի ԱԿԿԵՐՄԱՆ քաղաքից մեզ գրում են։ «Մեր հայոց ուսումնարանը, իր վարժապետների կողմից, շատ էլ օրինակելի չէ կարող համարվել։ Մանաւանդ դպրոցի հայերէն լեզուի ուսուցիչը անյարմար է իր պաշտօնի համար։ Հայերէնը նա գրում է ամենախոշոր սխալներով, որի ապացոյց են այդ բառերի անճիշդ ուղղագրութիւնը։ Ասում են որ պարոնը Էջմիածնի ճեմարանումն է աւարտել իր ուսումը։ Պարոնը շատ անկիրթ կերպով է վերաբերվում դէպի իր ստանձնած պարտաւորութիւնները. նա հաւատացնում էր որ ձայնագրութիւն էլ գիտէ, բայց յայտնվեց որ անընդունակ է ղեկավարել երգեցիկ խումբն էլ։»

—

ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Անցեալ օրերում Թմբուլ գիւղում ստացվեց երեք հատ զանգակ, երկուսը նոյն գիւղի եկեղեցու համար, երրորդը Դարալագեազի Ս. Խաչ վանքի անունով։ Երեք զանգերը գնվել են Ռօստովի և առհասարակ Ռուսաստանում Թմբուլցիների շրջանում հանգանակած գումարով, որոնցից մասնաւոր անհատներ բաւական աջող առևտուր ունեն Ռուսաստանի զանազան անկիւններում. դրանցից մի մասն էլ առանձին առանձին ընտանիքներով տեղափոխվել են այս կամ այն ռուսաբնակ խուտօրը, գիւղը, գիւղաքաղաքը, մի անգամ հեռանալով ծննդավայրից։ Երեք զանգերը ճանապարհածախսով մօտ 1400 րուբլի արժողութիւն ունեն. մեր կողմերում դրանց մեծութեան զանգ չունի ոչ մի գիւղ կամ նոյն իսկ Նախիջեան քաղաքը. սոյն նուիրաբերութիւնը առաջին դէպքն է, որ տեղի է ունենում յիշեալ գիւղացիների կողմից։ Ամբողջ գիւղը մեծ ուրախութեամբ ընդունեց իր եկեղեցու անունով ուղարկած պարգևները, հասարակութիւնը խորին շնորհակալութիւն է յայտնում նուիրատու պարոններին։ Սակայն այդ գիւղը որ 150 տուն հայ բնակիչներ ունի, զուրկ է մնում ա և է դպրոցից. գիւղի մանուկները 40-ից աւելի, փչանալու վտանգին են ենթարկված։ Ինչպէս տեսնվեց, մի խումբ Թմբուլցիների շրջանում 1400 րուբլու հանգանակութիւն է եղել. դա ուրախալի երևոյթ է, դա պատիւ է բերում նրանց։ Թմբուլցին հռչակված է, նրան ճանաչում են ամեն տեղ, տարաբաղդաբար «Խաչագող» անունով։ Այդ անկիրթ գիւղացիների մի խումբ այսօր պատկառելի գումար է նուիրում բարի գործի համար, բայց նա կարող էր այդ և սոյն օրինակ գումարներ տասնապատիկ շահաւէտ գործի ծառայեցնել, ինչպիսին է ուսումնարանը»։

—

Վաղը, կիրակի օր, հոկտեմբերի 8-ին և նոյն ամսի 15-ին լինելու է ձ ի ա ր շ ա ւ Թիֆլիսում, Մուշտաիդ այգու ետևը, սովորական տեղում։

—

Չորեքշաբթի օր, հոկտեմբերի 4-ին, քաղաքային թատրոնում խաղացին Մէյերբերի «Հուգենոտներ» օպերան։ Ներկայացումը շատ էլ աջող չէր կարելի համարել,—խօրը երգում էր անհա- [illegible] Նոր Ֆրանսիացի տենոր պ. Վանդերիկ թէև համարձակ կերպով երգում է բարձր նոտաները, բայց նրա ցածր և միջին րէգիստրը շատ խուլ է։ Դուէտներում, և աւելի ձայներից բաղկացած կտորներում նրա ձայնը շատ անգամ չէր լսվում։ Պարոնի դէմքը ու շարժումները վերին աստիճանի վայելուչ ու դուրեկան են, խաղում է մտածած կերպով, միայն բուռն տեսարաններում տպաւորութիւն չէ թողնում։ Թագուհու դերում առաջին անգամ երգում էր նոր եկած Ֆրանսիացի երգչուհի տ. Բօսսի. սա ունի լաւ մշակված կոլորատուրային սոպրանօ, միայն խուլ է ցածր րէգիստրներում. բեմի վրա իրան գիտէ պահել։ Տ. Լատերներ, լաւ էր, միայն մի փոքր յոգնած էր երեւում. երրորդ գործողութեան մէջ Մարսելի հետ դուէտի ժամանակ ստիպված էր մի քանի տակտ չերգել, յետագայ բարձր նոտաները ազատ երգելու համար։ Միւս դերակատարները շատ թոյլ էին. թատրոնը կատարելապէս լի էր։

—

Արտասահմանի հայոց լրագիրներում կարդում ենք հետևեալը. «Բաբերդ կամ Պայպուրթ կը գտնուի Էրզրումէն Տրապիզոն երթալու ճանապարհին վրա. իսկ Խնծեվէրէկ գիւղը Բաբերդի արևելեան հիւսիսային կողմն է, քաղաքէն 6 ժամի չափ հեռի։ Այդ գիւղ լեռնային է, քաջառողջ օդով և բարեբեր հողով։ Բնակիչների կէսը մահմետական լազեր են և կէսը հայ։ Հայեր կը ստիպուին հետզհետէ իրենց հողեր թողելով հեռանալ այդ գիւղէ, մահմետականների արած հարստահարութիւններին պատճառով։ Բաբերդի Խնծեվէրէկ գիւղի հարստահարիչ հռչակաւոր Մէմի-օղլու Էօմէր աղան, որ ամեն տեսակ չարիք կը հասցունէ գիւղի հայ բնակիչներին, վերջերս երկու երեք օր իրար վրա Լուսիկեան Մկրտիչ Քէհեայի մարագին կրակ տալով, ամբողջովին այրած է։ Գիւղացիներն խմբովին կերթան քաղաք կը բողոքեն կառավարութեան։»

—

Այս օրերս վերադարձել է ԹԻՖԼԻՍ իր արտասահմանեան ճանապարհորդութիւնից՝ բժշկապետ Յովհաննէս Գ ա ս պ ա ր ե ա ն ց։

—

ԹԻՖԼԻՍԻ բազարում մսավաճառները երբէք չեն ծախում միսը քաղաքային վարչութեան կողմից նշանակված տակսայի գնով։ Իսկ երբ առնողը պահանջում է միսը տակսայի գնով, այն ժամանակ մսավաճառները շատ անգամ հոտած միս են տալիս։ Միթէ այդ տեսակ անկարգութիւններին ուշադրութիւն չեն դարձնի մեր քաղաքի վրա հսկողները։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԻՏԱԼԻԱՅԻՑ

—

Նապոլի, սեպտեմբերի 10-ին.

Երկու ամսից ի վեր հաստատվելով Իտալական երկրի ամենանշանաւոր կենտրոններից մէկում՝ Նապոլիում, որ երբեմն Բուրբոնեան թագաւորների մայրաքաղաքն էր, արդէն ժողոված ունեմ անթիւ տպաւորութիւններ, որոնց, հետզհետէ

երկրորդ դասարանից էր եղել, բայց այժմ մօրուք ունէր արդէն.

—Մարկոս, ինչով ես զբաղվում.

—Ոչնչով, էֆէնդի...

—Վարժապետութիւն կանե՞ս։

—Թող փող լինի, ամեն բան էլ կանեմ...

—Գնանք, ասում է էֆէնդին, տանում է նրան իր դպրոցը, յանձնում է նրան 50 աշակերտ և ասում՝

—Ռոճիկդ առ այժմ 60 ղրուշ է ($5^{1}/_{2}$ րուբլի), իսկ յետոյ զուցէ մինչև հարիւրի բարձրացնեմ ($8^{1}/_{2}$ րուբլի)։

—Աստուած քեզ կեանք տայ, էֆէնդի...

Եւ Էրզրումի՝ չեմ սխալվի եթէ ասեմ ամբողջ Տաճկահայաստանի՝ բազմաթիւ իմաստակ և տգէտ ուսուցիչների և մանկավարժների թիւը մէկով ևս աւելանում է...

Եկեղեցապատկան մի տան մէջ է գտնվում ազգային օրիորդաց դպրոցը. դու արդէն գիտես, որ Սանասարեան դպրոցի այժմեան շէնքը նախկին օրիորդաց դպրոցն էր. Օրմանեան սրբազանի կարգադրութեամբ այդ շէնքից օրիորդաց դպրոցը փոխադրվեց այժմեան շէնքի մէջ։

Մի խուլ և ծերունի տեսուչ ունի. կան նոյն իսկ այդ դպրոցում աւարտած վարժուհիներ, որոնց տեսչի կողմից արգելված է այցելուի հետ խօսել, լրագիր կարդալ և որոնք ահա թէ ինչ են սովորեցնում.

Հայերէնից—կարդալ անգիր անելով բառերը՝ և տառերը չը ճանաչել, գրել չը գիտենալ։

Կրօնից—դասագրքի մէջ եղածը բառ առ բառ անգիր անել, չէ կարելի «և»-ը և «որպէս զի» մոռանալ։ Քննութեան ժամանակ վարժուհին հարցնում է.

—Ի՞նչտեղ է Եգիպտոսը։

—Մովսէսը, որ կոչվում էր Ջրից հանած՝ մի անգամ գնաց....

Եւ մենք զարմացմամբ միմեանց երեսին ենք նայում. բանից դուրս եկաւ, որ աշակերտուհին իր միտքն եկած պատասխանը տուել է....

Թուաբանութիւնից—աղիւսակը անգիր անել, թուերը ճանաչել և գրել չը գիտենալ, 4+4 չը կարողանալ գիտենալ և այլն և այլն։

Ձեռագործ—գործել գուլպայ, ծոպեր և երեխայական իրեր։

Այլ ևս ոչինչ։

Մի դէպք ևս այդ ուսումնարանի կեանքից։

Մի անգամ ուսումնարանական խորհուրդը լըսած լինելով, որ ծեծը վերցուել է ուրիշ դպրոցներից, հրամայում է խուլ տեսչին, որ ծեծը այլ ևս վերցուի։

Եւ ահա տեսուչը, ժողովելով իր նահապետական երկար վերարկուի քղանցքը, ետևն է գըցում իր օգնական դպրին, մտնում են դասարանները և ահա թէ տեսուչը, աշակերտուհիների ներկայութեամբ, վարժուհիներին ինչ է ասում։

—Վարժուհի, ծեծը արգելված է, այլ ևս իրաւունք չունիս աշակերտուհիներին ծեծելու։

Հազիւ թէ դուրս է գնում, որ աշակերտուհիները իսկոյն քաջալերված սկսում են անսովոր անկարգութիւններ գործել։

Վարժուհին կոկորդը պատռելու չափ նախ գոռում է, որ լռեն, քանոնով սեղանին է խըփում, «ամօթ է» գոչում է, բայց աշակերտուհիները գիտեն, որ նա իրաւունք չունի իրանց ծեծելու, ոչ դասերին են ուշադրութիւն դարձնում և ոչ էլ հանդարտ կենում։

Եւ ահա հնարագէտ վարժուհին, փոքր ինչ մտածելուց յետոյ, գտնում է մի հնարք։

Մէկին, որը խօսում է, կանգնեցնում է պատի տակ և հրամայում է որ լեզուն դուրս հանած կենայ միշտ այնպէս։ Երկրորդին, որը տեղից ելել է, կանգնեցնում է առաջինի կողքին և հրամայում, որ մի ոտը միշտ վերցրած պահի։ Երրորդին, որը խաղում է թղթերի հետ, կանգնեցնում է երկրորդի մօտ և մի մեծ թղթից վեղարաձև մի գլխարկ շինած՝ դնում է նրա գլխին։ Չորրորդին, որը մատը թանաքի մէջ թաթախած գրասեղանի վրա պատկեր էր քաշում—երեսին մի լաւ թանաք է քսում և կանգնեցնում է միւսների կողքին.... և ահա ամբողջ դասարանում բարձրանում է մի ահագին ծիծաղ... Իսկ վերջը,—կարող ես եզրակացնել....

Բայց որչափ լաւ դրութեան մէջ է յունաց դպրոցը, խոստովանեմ մեղքս, նախանձում եմ, ուստի և չը պիտի խօսեմ նրա վրա. եթէ խօսեմ պիտի տխրես, որ 80 տուն յոյները ունեն մի դպրոց, որը արժէ մեր բոլոր դպրոցներին....

Ռուսաց հիւպատոսարանի մօտ տաճիկները ունեն մի պ ա հ ա կ ա տ ո ւ ն, որի մօտից դէպի ցած պարզվում է մի լայն փողոց, որի մի կողմից վազում են կոյանոցի ջրերը, սահելով այդ ջրանցքի մէջ ամեն կողմից բերված ու թափված կոյտ առ կոյտ աղբերի վրայից.... Ջրանցքի երեսը բաց է և միշտ այնտեղ կարելի է տեսնել բազմաթիւ շներ, որոնք աղբ են քրքրում։

Անցեալ օրերը այդ պահակատան մօտից երբ անցնում էր մի հայ երիտասարդ, միւս կողմից եկող տաճկաց դպրոցի ուսանողները ուղղակի նրա մօտից անցնելով, այնպէս հրում են, որ հայը քիչ էր մնում ջրանցքի մէջ ընկնէր։

—Ամօթ չէ՞, էֆէնդիներ, ասում է հայը—դուք դպրոցի ուսանողներ էք։

Պատասխանի փոխարէն տաճիկ ուսանողները թափվում են հայի վրա և սկսում են անխնայ դանակոծել, իսկ պահակը, յենած իր հրացանի վրա անտարբեր է մնում մինչև այն ժամանակ, երբ այդ տեսարանին դիտող մի հայ փաստաբանի կինը գոչում է զինուորին.

—Չես տեսնում, որ այստեղ սպանեցին խեղճին։

Այն ժամանակ միայն զինուորը դանդաղութեամբ մօտենում է տաճիկ ուսանողներին և նրանց հեռացնելով՝

—Հերիք է, էֆէնդիներ, ասում է միայն և կարողանում է աղաչելով ազատել հային, որը դնում է տուն ուռած աչքը կապելու և ջարդված մարմինը բժշկելու, իսկ թիւրք ուսանողները ծիծաղելով՝ շարունակում են իրանց ճանապարհը...

Վկայ են պատմածիս բոլոր Էրզրումցիք։

Այսպէս է լինում. սակայն այս սովորական դէպք է. դառնանք մեր դպրոցներին, որոնց համար վերևի գրածս համառօտ է, բայց կարծեմ կարող է մի գաղափար տալ։

Ինչ որ յայտնի է քեզ՝ չեմ գրում. չեմ գրում Իզմիրեանցի կտակի մասին՝ Էրզրումի դպրոցի վերաբերմամբ, միայն ասեմ, որ մտադիր են այդ կտակի գոյացած փողով մի դերձակ վարձել, որ կար և ձև սովորեցնէ աղջիկներին.... Աստուած տայ, որ մտադրութիւնը միշտ մտադրութիւն չը մնայ միայն։

Շատ չը տխրես, խնդրում եմ, դեռ ևս սպասիր։

Ապրօ

կարգի բերելով, յոյս ունեմ «Մշակի» միջոցով լոյս ընծայել։

Սեպտեմբերի 8-ին այստեղ մի մեծ տօն էր կատարվում. ամսի 7-ից, ըստ նոր տօմարի, այսինքն տօնի նախընթաց օրուանից, Նապօլին կերպարանափոխվում է ճիշդ այնպէս, ինչպէս մի քաղաք յանկարծ պատերազմական դրութեան մէջ է մտնում։ Մարդ միանգամից զարմանում է թէ ինչից առաջ եկաւ այս շարժումը, իրարանցումը, և միթէ այս բազմութիւնը երեկուանը չէր, որը սովորական հանդարտութեամբ գործի, աշխատանքի էր գնում։ Դեռ չը մթնած՝ անթիւ-անհամար բակէտներ, փամփուշտներ, գունտեր են արձակվում օդի մէջ։ Արդէն մութն է և երեկոյեան ժամի 9-ն է, բայց փողոցներում աւելի կենդանութիւն, շարժում է տիրում։—Ինչու է այսպէս բազմութիւնը իրար խառնված և ուր է շտապում այս մթնով, հարցնում եմ ծանօթ բարեկամիս, որի հետ միասին դուրս էինք եկել զբօսնելու։ Էհ ոչինչ, սա վաղուան հանդիսի սկզբնաւորութիւնն է, այսպէս ժողովուրդը անց ու դարձ է անում և խմբվում քաղաքի զանազան կենտրոններում, ուր սովորաբար երգվում են նորանոր ժողովրդական երգեր. ամեն տարի այս օրը իտալացու համար մի նշանաւոր օր է և անհամբերութեամբ սպասում են թէ ով, ինչ երգ կը յօրինէ և ինչպէս կընդունէ նրան ժողովուրդը։ Եւ յիրաւի, դեռ մի շաբաթ առաջ նկատում էի, որ ցրիչների ձեռքում ինչ-ինչ նոր տպագրված երգեր են ծախվում և բացի այս՝ լսում էի ամբոխի միջից մէկը բարձր ձայնով գոչում է.—քաղաքի այս ինչ կենտրոնում, այսքան հոգուց բաղկացած մի խումբ, Santa Maria-ի գիշերը պիտի երգէ այս ինչ մեծ երաժիշտի հեղինակած երգը։ Ո՛չ պակաս ռէկլամներ են կարդում և տեղական լրագիրները և հրաւիրում ժողովրդականների ուշադրութիւնը դէպի այս կամ այն երաժիշտի հեղինակած նոր երգը։

Ծովափի վրա, Torino di Chiaja փողոցում աննկարագրելի հրախաղութիւն է կատարվում և փողոցը ամբողջ երկարութեամբ, մօտ երկու վերստ, լուսաւորված է հազարերանգ ճրագներով։ Ամբոխը այնպէս է խառնված, մանաւանդ այստեղ և մեծ մասամբ հասարակ և միջին դասակարգը, որ անցնել անկարելի է։

Փողոցների զանազան անկիւններում դրված է Աստուածամօր պատկերը ի տես ժողովրդին և ամեն մէկը առանձին-առանձին դրութեամբ և մեծութեամբ, և այնպէս էլ ճաշակով ծաղկահիւսած և գոյնզգոյն ճրագներով զարդարած, որ միանգամից գրաւում են անցորդի ուշադրութիւնը. իսկ ջերմեռանդ կաթոլիկ ժողովուրդը ժամերով կանգնում է դիմաց՝ դիտում, քննում և մի ինչ որ էլ աղօթք փսփսում մտքում։ Այդ գիշերը ամեն տեղ զարդարում են ներկայացումները և քաղաքի մէջ գտնված բոլոր օրկեստրները, որ տասնեակներով են հաշւում, իրանց որոշած տեղում նուագում են ժողովրդի համար։

Ծովի վրա էլ ամբողջ իտալական նաւատորմը ծփում է երփներանգ ճրագների մէջ, մի քանի շոգենաւեր էլ նաւամատոյցներում կանգնած, նաւաստիների երաժշտական հնչիւններով փայլթ ընդ փայլթ զբօսանքներ են կատարում Նապօլիից մինչև Castelamare և Sorrento գիւղակները։ Պարզ լուսնեակ գիշերը մի առանձին փայլ է տալիս գիշերվան այդ խրախճանքին, իսկ երբ մէկէն ի մէկ մարդ իր ուշադրութիւնը դարձնում է դէպի ծովի հարաւային մօտիկ ափերը, այն ժամանակ մոռանում է այս արհեստական աշխարհը։ Ինչու,—որովհետև այնտեղ յաղթական Վ ե զ ո ւ վ ը աւելի բնական ճրագալոյց է կատարում իր շուրջը…

Արդէն կէս գիշեր է և ես կարծում եմ որ վերջանալու վրա պիտի լինի,—բայց ոչ. հանդէսը աւելի է թեժանում։ Անցնում ենք Zia—Toledo փողոցով և դիտում ենք. ահա մի խումբ երիտասարդներ թմբուկներով, փողհարներով առաջ են վազում, նրանց պատահում են երկրորդ, երրորդ նոյն տեսակ խմբեր, այդ խմբերը իրանց քէֆի համար, ուրախութիւններ անելով ամբողջ գիշերը չափում են փողոցները։ Ոչ մի կռիւ, անբաւականութիւն և այլ անախորժ դէպքեր, որ սովորական երեւոյթներ են մեր հանդէսների ժամանակ, չը տեսայ և չեն էլ պատահում։

Անցանք վերջապէս դէպի Piazza-Martiri (Մարտիրոսների հրապարակը). այստեղ էլ մի այլ ուրախութիւն է կատարվում։ Հրապարակի մէջ տեղում սեղան է փռված, շուրջը պատած են կանայք, օրիորդներ և տղամարդիկ՝ մէջ ընդ մէջ նստած և մեծ ախորժակով իրանց պապական սիրելի մ ա կ ա ր օ ն ի են ուտում։ Բայց ինչպէս համեստ սեղան,—աւելի ճրագներն և կանթեղներն են զարդարում սեղանը, քան թէ ճոխ ուտելիքները։ Ուտում, խմում են առանց աղմուկի և սեղանի վայրի ծայրումն էլ պատանիներից կազմած մի օրկեստր, 10—12 հոգի, երբեմն հնչեցնում է ազգային եղանակներ։ Ամբոխն էլ պատած այդ սեղանների շուրջը հետաքրքրութեամբ դիտում է՝ ով ինչպէս է ուտում և որչափ գինի է խմում։ Նոյն օրինակ համեստ սեղաններ տեսայ և մի քանի բակերում, պարտէզներում բացված։ Վերջապէս նեղ ու ոլոր-մոլոր փողոցներից ազատվեցայ և մտայ Villa-Popoli ժողովրդական այգին։

Այստեղ բոլորովին այլ ժողովուրդ է զբօսնում և այլ կարգ ու կանոն է տիրում։ Նապօլիի հասարակութեան ընտիր դասակարգը այստեղ է և փողոցների ճղճղան ձայներից հեռացած լսում է երաժշտութեան ամենաքաղցր մեղեդիները։ Հարիւր հոգուց բաղկացած մունիցիպալիտէտի օրկէստրը մերթ ընդ մերթ հնչեցնում է անմահ Verdi, Rossini, Bellini, Donizetti և այլ հեղինակների օպերաներից հատուածներ։ Լայնատարած այդ այգին այնպէս է լուսաւորված, զարդարված և Napolitani հռչակաւոր ռեստօրանի շուրջը, այգիի մէջ տեղում, մի այնպիսի անսովոր կենդանութիւն է տիրում, որ մարդ նայելիս զմայլվում, հիանում է և մի ներքին խորը բաւականութիւն զգում։ Վերջապէս ամբոխը ճեղքելով անցանք և հազիւ կարողացանք յիշեալ ռեստօրանի դիմաց բացօդեայ վայրում տեղ բռնել. ահա ամբոխի մէջ մի իրարանցումն ընկաւ և բոլորեքեանք ոտքի ելան։

Ահա հեռուից ինչ որ ճրագներ, լապտերներ են երեւում և հետզհետէ կարծես մօտենում լինեն մեզ։ Սրանք երգիչներ են. վերջապէս մօտեցան և կանգ առան ռեստօրանի հանդէպ, հոծ բազմութիւնը անհամբերութեամբ սպասում է. ամենքը իրանց տեղերը բռնեցին և կարծես լռութիւն տիրում լինի։ Մեր առաջ կանգնած է մի մեծ և լայն օմնիբուս չորս ձի լծած և դրօշակներով, լապտերներով և գոյնզգոյն ճրագներով զարդարված։ Նստած են 10—12 հոգի երիտասարդներ և ձեռքերում բռնած մանդոլինա, ջութակ և գիտարա։ Կառավարիչը, վերջապէս, օմնիբուսի մէջտեղում կանգնեց, դա նոր երգի հեղինակն է։ Մէկ, երկու նշանով երաժիշտները սկսեցին նուագել, նրան հետևեց խմբական երգը, իսկ ժողովուրդը ուշադրութեամբ լսում է։ Հինգ-վեց րոպէ չանցաւ և ահա կառավարիչը վսեմօրէն զարկեց Ֆինալ ակորդը և մի ընդարձակ—լայն նոտայով երգը վերջացաւ։ Բայց աւա՜ղ, չատ խեղճ բան, ո՛չ ոք ձայն հաւանութեան չէ հանում և հազիւ մէկը գոչեց bravo, bis!… աղմուկը բարձրացաւ շվվոցներով, և մի տարօրինակ գոչումով, որ սովորաբար իտալացին անում է մինչև անգամ թատրոնում, երբ դերասանը հաճելի չէ։ Այս եղաւ այդ խեղճ հեղինակի վարձատրութիւնը և, աւա՜ղ փառացս ասելով, սուսիկ-փուսիկ, ինչպէս ասում են, փասա-փուսէն հաւաքեց և հեռացաւ կենտրոնից դարձեալ նոյն շվվոցների ուղեկցութեամբ։

Զանցաւ $1/4$ ժամ և ահա մի ուրիշն է գալիս Corso-Vittorio քաղաքամասից, նրան հետեւում է ժողովրդի մի այլ բազմութիւն և «bravo, vivat» գոչելով առաջնորդում է։—Երևի յաղթանակով է գալիս այս խումբը, խօսում են մեր շուրջը հետաքրքիր ունկնդիրները։ Կանգ առաւ, ծանր ու թա՛րսկ բարձրացաւ տեղից կառավարիչը, հնչվեց մի քաղցր ժողովրդական եղանակ և նրա հետ միասին բաւական կանոնաւոր օրկէստր։ Ունկնդիրները բուռն ծափահարութիւններով, կեցցէներով և բիսերով վարձատրեցին հեղինակին, նա էլ վսեմօրէն դառնալով դէպի այս և այն կողմը կրկնում էր երկրորդ, երրորդ և չորրորդ անգամ։

Այսպէս՝ մինչև առաւօտեան ժամի 7-ը շարունակվում է այդ հանդէսը՝ խմբի մէկը միւսին յաջորդելով, կարծես մի տեսակ մ ր ց ո ւ մ ն կատարելու նպատակով։ Հետեւեալ օրը կէսօրվայ մօտ, տեղական լրագիրները իրանց ընթերցողներին իսկոյն յայտնում են թէ ո՛ր երգը ժողովրդի ընդհանուր գնահատութեան արժանացաւ և ո՛ր հեղինակը ինչպէս ընդունվեց։ Այնուհետև մի շաբաթ շարունակ, ամեն երեկոյ դարձեալ կրկնվում են, միայն ո՛չ բոլոր երգերը, այլ գնահատվածները,—մինչև անգամ նորից խմբեր են կազմվում և յատկապէս երգում Villa-Popoli այգիում մեծ օրկէստրի ղեկավարութեամբ։ Հաւանական է, որ երբ մի երգ ժողովրդականութիւն ստացաւ, արդէն նրա հեղինակի վարկն ու հռչակն էլ ապահոված է։ Եւ իտալացու համար, մանաւանդ, այդ երեւոյթը մի հաճոյք լինելուց զատ և պարտք է. հարվեց նա այս կամ այն ժողովրդական երաժշտին, սիրեց նա այս կամ այն երգը եւ առաւել երգչին, նա պատրաստ է ամեն բան զոհել և բացի այս՝ սովորել ու երգել, թէկուզ ձայն էլ չունենայ։ Եւ պէտք է նկատած, որ ուրիշ շատ նպաստաւոր կողմեր կան իտալացու համար երգեցողութիւն, երաժշտութիւն սովորելու վերաբերութեամբ։ Ուրիշ անգամ մենք կը խօսենք այդ առիթով։ Ի դէպ է այստեղ յիշել մի քանի ժողովրդական երգերի մաէստրների անուններ, որոնք այդ օրը յատկապէս փայլում են ժողովրդի առաջ Նապօլիում. De-Leva, Valente, Di-Giacomo, Costa և այլն. սրանք բոլորը ժողովրդի աչքում մեծ համարումն ունեն, մանաւանդ վերջին երկուսը։ Կը հարցնեն ինձնից.—այդ պարոնները բարոյականից զատ ինչ մի նիւթական շահ ունեն այդ հանդիսից։ Ապա քի՛չ վարձատրութիւն է, երբ ժողովրդականութիւն ստացած մի երգ մի շաբաթվայ ընթացքում հազարաւոր օրինակներով գնվում է։

Կարծեմ ընթերցողը հասկացաւ նպատակս թէ ինչու արի այս երկար նկարագրութիւնը և թէ հանդիսի ո՛ր կէտը ինձ աւելի հետաքրքրեց։ Թող ներվի ինձ ուրեմն մի քանի դիտողութիւններ անել։

Անթիւ, անհամար ժողովրդական եղանակներ ունենք, մենք հայերս. ինչ դրութեան մէջ են նրանք և ինչպէս են մշակվում,—ուշադրութիւն դարձնող չը կայ։ Մինչև այժմս այդ փափուկ խնդիրը մնում է իր աւանդական անշարժութեան մէջ և մեր գողտրիկ գողթան երգերը, Վանի, Մուշի, աւելի մօտիկ տեղերի՝ Ախալցխայի և Ալեքսանդրապօլի կլոր պարերգերը մնում են անմշակ և տակաւին կը մնան, քանի որ ժողովուրդը երաժշտութիւն, երգ ասած բանը իր համար կարիք չէ համարում, այլ չուայլութիւնների դասն է կարգում։ Մեր դպրոցներումն էլ երգեցողութեան դասատուութեան սիստեմայի կատարեալ բացակայութիւն է տիրում, իսկ երաժշտութիւնը բոլորովին անհասկանալի բան է դպրոցների վարչութիւնների համար։ Մեր բոլոր ազգային-ժողովրդական երգերը կարծես մի տեսակ սեփականութիւն լինեն յատկապէս մելօմանների և աշըղների համար, որոնք ինչպէս ուզում են, այնպէս էլ երգում են։ Մի ժողովրդական երգիչ—աշըղ ունենք՝ Ջիւանի, խեղճը հազար ու մի չարչարանքով իր երգերը հրատարակում է, և մի որ և է հինգ—վեց հարիւր օրինակ գրքոյկները տարիներով չեն ծախվում։ Մի երգ է երգվում այս ինչ դպրոցում, օրինակ. «Մեր հայրենիք», «Ավնիւ ընկեր» կամ «Ծիծեռնակ». մտէք նրանից ոչ հեռու տեղում գտնվող մի այլ դպրոց, կը տեսնէք, որ մի և նոյն երգերը ուրիշ չափով և եղանակով են երգում։ Ունենք մի քանի աշխատողներ, որոնք փորձեցին ձայնագրեալ երգարաններ հրատարակել, սակայն բուն նպատակի չեն հասնում։

Դեռ ուսուցչութեանս ժամանակ հետաքրքրվում էի այս հարցերով, բայց չէի կարողանում պարզել։ Այժմ գտնվելով Նապօլի պէս մի երաժշտական կենտրոնում՝ կաշխատեմ օգտվել ամեն աղբիւրներից և երբեմնապէս «Մշակի» մէջ գրել և պարզել այն խնդիրը, որ մեր երգեցողութիւնը, ձայնագրութիւնը կարօտ է հ ի մ ն ա կ ա ն փ ո փ ո խ ո ւ թ ե ա ն, թէ մեր դպրոցներում ներկայումս տիրող երգն ու երգեցողութիւնը ֆ ի զ ի օ լ օ գ ի ա պ է ս վնասում է սաներին և թէ կանոնաւոր երգ ու երաժշտութիւն ուսանելը նոյնքան անհրաժեշտութիւն է որքան և միւս առարկաները։

Ն. Շահլամեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Վիէննայից գրում են, որ Կօբուրգեան պրինցը ծպտեալ կերպով Վիէննա եկաւ։ Աւստրիական մամուլի մի մասը մեծ նշանակութիւն է տալիս պրինցի այդ ճանապարհորդութեանը և նրա Ֆրանսիա գնալուն։

—Լօնդօնում գազային մի քանի գործարանների բանւորներ գործադուլ արեցին։ Տէրերը խորհուրդ կազմելով՝ վճռեցին բաւականութիւն տալ բանւորների պահանջներին, և այդ պատճառով յոյս ունեն, որ գործադուլը շուտով կը դադարի։

—Այս օրերս իշխան Բիսմարկ Համբուրգում խօսակցութիւն ունենալով արդիւնաբերողների մի պատգամաւորութեան հետ, յայտնել է որ խաղաղութիւնը այժմ ապահով դրութեան մէջ է։ Իշխան Բիսմարկ իր խօսքերը վերջացրել է, ասելով որ ինքը երաշխաւոր է խաղաղութեան հաստատութեան համար։ Եւ ի հարկէ կանցլերի այդ խօսքերը այժմ ահագին խօսակցութիւնների առիթ են տուել գերմանական մամուլի մէջ։

—Կ. Պօլսից գրում են, որ Անգլիայի և Թիւրքիայի մէջ բարեկամական նոր դաշնակցութիւններ են հաստատվում։ Այդ հանգամանքին քաղաքական առանձին նշանակութիւն են տալիս։

—Եւրօպական մի քանի լրագիրներ այն կարծիքն են յայտնում, որ պրինց Ֆերդինանդին Բուլղարիայի թագաւոր հռչակելու միտքը երևի հաւանութիւն կը գտնի եւրօպական պետութիւնների կողմից։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Կանանց» հարցը կրկին մ օ դ ա յ ի շարքը մըտաւ Գերմանիայում։ Վէյմարում նորերս կայացած կանանց ժողովում վճռվեց պահանջել կառավարութիւնից, որ թոյլ արվի կանանց ազատ կերպով համալսարանները մտնելու։

*
* *

«Figaro» լրագրի աշխատակիցներից մէկը այս օրերս հարցրել է Պարիզի ցիրկերից մէկում ծառայող մի ծերունի հնդիկի կարծիքը Ֆրանսիայի քաղաքական հիմնարկութիւնների մասին և ստացել է հնդիկից հետևեալ պատասխանը. «Սպիտակ ցեղը գերազանցում է հնդիկներից։ Մենք հաւաքվում ենք կրակի շուրջը, չիբուխը հերթով մէկի բերանից միւսի բերանն է անցնում, և ոչ մի հնդկացի երբէք չի խօսի, մինչև ու միւսը չը վերջացնէ իր խօսքը։ Բայց դուք ամենքդ միասին էք ծխում, ամենքդ միասին էք խօսում, բայց և այնպէս միմեանց հասկանում էք»։ Հընդիկը այդ ասելով, ակնարկել է Ֆրանսիական ընտրութիւնների վրա, որի տեսքը նրան աւելի էր զարմացրել, քան թէ նոյն իսկ Էյֆէլեան աշտարակը։

*
* *

Բերլինում սեպտեմբերի 9/14-ին տեղի ունեցած մ ի օ ր ե ա յ ցուցակագրութիւնից երևում է, որ Պրուսիայի մայրաքաղաքում ազգաբնակութիւնը բաղկացած է 1,500,103 մարդուց։

*
* *

Կոմս Լ. Տօլստօյի «Власть Тьмы» գրուածքը թարգմանված է գերմաներէն լեզուով և շուտով կը ներկայացվի Բերլինի թատրոններից մէկում։

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՑԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 4 հոկտեմբերի։ «Times» լրագիրը, մի յօդուածում, որը նուիրված է կապիտան Վիգգինսի ջանքերին՝ արեւմտեան Եւրօպայի և Սիբիրի մէջ ծովային ճանապարհով առևտրական յարաբերութիւններ հաստատելուն՝ առաջարկում է բրիտանացի դրամատէրերին աջակցելու այդ ձեռնարկութեան։ «Փորձը ցոյց է տուել,—ասում է յիշեալ լրագիրը,—որ ծովի կողմից Սիբիրը մատչելի է. այն աջողութիւնը, որ ունեցաւ 1887 թւին Վիգգինսի ապրանքի առևտուրը, ցոյց է տալիս որ ապագայում կարելի է Սիբիրի հետ առևտուր ունենալ. բայց նախ քան ծովային ճանապարհ բանալու համար բրիտանական դրամագլխի մեծ քանակութեամբ վատնելը, հարկաւոր է պարզել թէ ինչպէս կը վերաբերվի դէպի այդ նախագծերը ռուսաց կառավարութիւնը»։

ԿՕՊԷՆՀԱԳԷՆ, 6 հոկտեմբերի։ «Դերժավա» նաւը, որի վրա գտնվում է Թագուհի կայսրուհին, և որին խիտ մառախուղը արգելք է լինում ճանապարհվելու, ժամը 8-ին ծովը մտաւ դէպի Նէյֆարվասէր։ Թագաւոր կայսրը և Մեծ իշխան Գէորգի Ալէքսանդրովիչ այստեղ հասան $2^1/_4$ ժամին կէսօրից յետոյ և մնացին վագօն-սալօնում։

ԴԱՆՑԻԳ, 6 հոկտեմբերի։ Թագաւոր կայսրը և Մեծ իշխան Գէորգիյ Ալէքսանդրովիչ կէսօրից յետոյ երկարատև զբօսանք ունեցան ծովափին, որից յետոյ ճաշեցին պալատական գնացքի սեղանատանը։ Երեկոյեան նորին Մեծութիւնը ընդունում էր այստեղի գեներալների զեկուցումները։

ԴԱՆՑԻԳ, 6 հոկտեմբերի։ Թագուհի կայսրուհին «Դերժավա» նաւով հասաւ առաւօտեան $8^3/_4$ ժամին, մօտ ժամը 10-ին «Դերժավա» մտաւ նաւահանգիստը և Թագուհի կայսրուհին ոտք դըրեց ցամաքի վրա։ Թագաւոր կայսրը ուղեկցեց Թագուհի կայսրուհուն մինչև սալօն-վագօնը, որտեղ նախաճաշիկ էր պատրաստած։ Ժամը $11^3/_4$-ին կայսերական զոյգը մեկնեց Նէյֆարվասէրից։ Ճանապարհը կը լինի Դանցիգի և Վարշավայի վրայով։ «Դերժավա» նաւը առ այժմ մը-

նում է նաւահանգստում։ Թագաւոր կայսրը գիշերը անցկացրեց վագօն-սալօնում։

ՄԻՒՆԽԸՆ, 6 հոկտեմբերի։ Թագաժառանգ Ցեսարեվիչը ուղևորվեց Բրինդիզի։

ԱԹԷՆՔ, 6 հոկտեմբերի։ Կրիտէ կղզուց ստացված են կարևոր լուրեր. կանէյի մօտ գտնվող գունդը ապստամբվեց և հրաժարվեց չինել ճանապարհները, յայտնելով որ զինուորները բանուորներ չեն. դրանց օրինակին հետևել են կղզու խորքերում զետեղված երեք ուրիշ գնդեր։ Շաքիր փաշան գնաց բանակը, բայց ստիպված եղաւ փախչել. նա հազիւ կարողացաւ ազատվել և ոչինչ միջոցներ չը կարողացաւ ձեռք առնել. չեն վստահանում օգնութիւն կանչել միւս գնդերին, վախենալով, որ նրանք էլ կը միանան ապստամբների հետ։ Շաքիր փաշայի դրութիւնը ծանր է։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 6 հոկտեմբերի։ Թագաւոր կայսրը և Թագուհի կայսրուհին, Մեծ իշխան Գեօրգիյ և Միխայիլ Ալէքսանդրովիչները, Մեծ իշխանուհի Կսէնիա Ալէքսանդրօվնա և Օլգա Ալէքսանդրօվնա՝ երէկ երեկոյեա ն10 ժամին հասան վ. Երժբոլօվօ Ակադէմիայի փոխ-նախագահ Բունիակօվսկի, իր խնդրքի համեմատ, արձակված է պաշտօնից, նշանակվելով ակադէմիայի պատուաւոր նախագահ, իսկ նրա փոխարէն նշանակված է օրդինար ակադէմիկ Գրոտ։

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

Խորէն Դաւթեան և Միրիման Դաւթեան ՄԻՐԻՄԱՆԵԱՆՆԵՐԸ սրտի ցաւով յայտնելով իրանց հօր ԴԱՒԻԹ ՅԱԿՈԲԵԱՆ ՄԻՐԻՄԱՆԵԱՆԻ մահը, խնդրում են ազգականներին և ծանօթներին ներկայ լինել հագուցեալի յուղարկաւորութեանը, որը տեղի կունենայ սեփական տնից, Ելիզավետինսկայա և Մաստօվայա փողոցների անկիւնում, դէպի կուկիայի ս. Աստուածածին եկեղեցին, շաբաթ օր, հոկտեմբերի 7-ին, առաւօտեան 10 ժամին։ 1—1

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET COM.

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ՄԱՐՍԷԼԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ

Չորեքշաբթի, հոկտեմբերի 11-ին, ՄԻՆԳՐԷԼԻԱ (MINGRELIE) շոգենաւը, նաւապետ ԺԻԲՈՒԷՆ (GIBOIN) դուրս կը գնայ Բաթումից դէպի Տրապիզոն, Սամսօն, Կ. Պօլիս և Մարսէյլ։ Տեղեկութիւնների մասին պէտք է դիմել ընկերութեան գործակալներին. Բաթումում Լէմլօղլուի տան, Նաբերէժնայա, և Թիֆլիսում Նախկին Արծրունի գալլերէում, № 114. (Շ.) 2—2

ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է

ՄԻ ՎԱՐԺՈՒՀԻ

Ձեռագործութեան և մասամբ էլ գծագրութեան համար։ Ցանկացողները ՇՈՒՏՈՎ պէտքէ դիմեն «Մշակի» խմբագրատունը, պայմանները իմանալու համար։ 1—2

COMPAGNIE DES MESSAGERIES MARITIMES

PAQUEBOTS-POSTE FRANÇAIS.

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

(ՄԵՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ)

կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ՄԱՐՍԷԼԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ

Ուրբաթ, 13/25 Հոկտեմբերի ԲԱԹՈՒՄԻՑ դուրս կը գնայ շոգենաւ TIGRE (ՏԻԳՐ) նաւապետ NIEL (ՆԻԷԼ), մտնելով Կ. Պօլիս, Պօրտ-Լահօս և Լակավայ։

Ագէնտները՝ ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ պ. Գ. ԷՍՍԷՆԺԷՐ, ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ԳԷՈՐԳ ՀԵՁՈՒԲԵԱՆ ՀԵՁՈՒԲԵԱՆՑ, իսկ ԲԱԳՈՒԻ մէջ ԳՕԼԴԼՈՒՍՏ։ 1—2

ԲԱՐԵՊԱՇՏ ՄԱՐԴԻԿ

Առակ չափահասների համար

ԳԷՈՐԳ ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆՑԻ։

վաճառվում է կենտրօնական գրավաճառանոցում։

ԳԻՆՆ Է 60 ԿՈՊ. 10—10

ԲԺԻՇԿ ՊՐԷՕԲՐԱԺԷՆՍԿԻ

Մասնաւորապէս բժշկում է էլէկտրականութեամբ, ֆարադէական և գալվանական հոսանքով ձեռքերի և ոտների անդամալուծութիւնից, ռէվմատիզմից, ներվային հիւանդութիւններից և կօնտրակտուրայից (մկանունքների անդամալուծութիւն), բժշկում է կոյրերին և խուլերին անդամալուծութիւնից և նոյնպէս ընդունում է կանացի հիւանդութիւններով և սիֆիլիսով տկարներին։

Հիւանդների ընդունելութիւնը ամեն օր, առաւօտեան 9 ժամից մինչև 12 ժամ և երեկոյեան 7 ժամից մինչև 8 ժամ։ Տուն Պոպօվի Միքայէլեան փողոցի անկիւն № 9 և Ելիսավէտինսկայա № 2, ինտենդանտութեան մօտ, Վօրօնցօվեան կահաւորված սենեակների դիմաց։

Домъ Попова, уголъ Михайловской ул. № 9 и Елисаветинской № 2, около Интендантства, противъ Воронцовск. номеровъ. 9—14

ՍՊԻՏԱԿԵՂԷՆՆԵՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՂ ԳՈՐԾԱՐԱՆ

ՍԱՐԳԻՍ ՓԻՐԻՐԷՆԵԱՆԻ

Պատրաստում եմ զանազան տեսակի բրթեա կամ խաւով երեսսրբիչներ և բաղնիսի համար ամեն տեսակի շորեր. շապիկ, փաթաթվելիք՝ մի-երեսանի, կամ երկու-երեսանի։ Ընդունում եմ նաև պատուէրներ ձեռնտու գներով։ Գործարանս գտնվում է Հաւլաբարում, Հացի մագազինի դիմաց, տուն Միրզաեվի № 20։ Իսկ իմ պատրաստած իրեղէնները կարելի է գտնել Սիօնի փողոցում, Արծրունի քարվանսարայում։

4—6

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

„ԱՍՏՂ ԲԵԹՂԷՀԵՄԻ“

Սկզբունք ճշմարտութեան

ԳՐԵԱԼ Ի ՄԱՆՈՒԿԷ ԳՕՋՈՒՆԵԱՆԷ, Կ. ՊՕԼԻՍ

Գինն է 5 ղուրուշ 5—5

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

„ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ“

Գրեց Ն. Տէր-Աւէտիքեան

Գինն է 30 կոպէկ։

Ծախվում է „Աղբիւրի“ խմբագրատանը։

5—5

Վ. ՇԷՔՍՊԻՐ

„ՋՈՒՐ ՏԵՂԸ ՄԵԾ ԱՂՄՈՒԿ“

կօմէդիա 5 արարուածով

Թարգ. Ց. Լալայեանցի

Գինն է 50 կոպէկ։

վաճառվում է կենտրօնական գրավաճառանոցում և իշխ. Բէհբութեանի գործակալական պավիլիօնում։ 9—10

Մի գերդաստան

ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է ԳԻՇԵՐՕԹԻԿՆԵՐ։

Դիմել հետևեալ հասցէով. Սօլօլակ՝ Գանօվսկի փողոց, տուն Շաղինեանցի № 25. 2—10

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

ՌՈՒԴԿՕՎՍԿԻ—10—11 ժ. ներքին, երեխայոց և կանանց ց.
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆՑ—$11^1/_4$—12 ժ. կանանց և երեխայոց ց.
ԲԵՆԿԼԵՎՍԿԻ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի ց. և սիֆիլիսի (վիրաբուժ. և ատամացաւի)
ԱՐՏԵՄԻԵՎ—12—1 ժ. երեքշաբթի, ուրբաթ և կիւրակի, կանանց ց.
ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց ց. բացի կիւրակի։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

ԳԱԴՕՄՍԿԻ—$5^1/_2$—7 ժ. կաշուի ցաւերի և սիֆիլիսի.
ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—$5^1/_2$—$6^1/_2$ ժ. ներքին, երեխայոց և ջղային ց. (էլեկտրօտերապիա)։
ԲԵՆԿԼԵՎՍԿԻ—7—8 ժամ.

Հիւանդանոցումն են մանկաբարձուհիք՝ Երևանցեան և Արաազեան։
Վճար—50 կ.։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) համար փոխադարձ համաձայնութեամբ։

Հիւանդանոցի փոխ-վերատեսուչ ՌՈՒԴԿՕՎՍԿԻ

Լոյս տեսաւ

„Գրքերի հրատարակութեան ընկերութեան“ հրատարակութեամբ

„ՍՈԿՐԱՏԷՍ“

Թարգմանեց օր. Թէկղի Ստեփոյեան

Գինն է 10 կոպէկ։

4—4

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍԻՄԷՕՆ ՀԱԽՈՒՄԵԱՆԻ

„ՄԱՆԻԿ“

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՎԷՊ

Գինն է 40 կոպէկ

3—5

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՏԱՆՏԻԿԻՆ ԵՒ ԽՈՀԱՆՈՑ

ԵՐԿՈՒ ՄԱՍԻՑ ԲԱՂԿԱՑԱԾ ԳԻՐՔԸ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

400-ի չափ տեղական և եւրօպական՝ աժան, համեղ և անմնաս կերակուրներ պատրաստելու եղանակ։

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

200-ից աւելի տնտեսական գիտելիք՝ քաղցրաւենիք. Թթուեղէն. պտուղների, բանջարեղէնի և կանաչեղէնի պահպանելը և չորացնելը. կաթնատնտեսութիւն և զանազան գիտելիք։

կազմեց Ց. ՄԷԼԻՔ-ԲԱԽՏԱՄԵԱՆՑ

ԳԻՆՆ Է 1 Ր. 50 Կ.

Վաճառվում է բոլոր յայտնի գրավաճառանոցներում և Մարտիրոսեանի տպարանում։ Վերջինիս մօտ 10-ից աւելի գնողին՝ 10 տոկոս զիջումն կը լինի։ 6—8

Дозволено цензурою, Тифлисъ 6 Октября 1889 г. Типографія Канцеляріи Главнонач. Гражд. час. на Кавк., Лорисъ-Меликовск. ул. д. каз.